

Torosların Türkçesi

Toroslardan Derleme Sözler

Mustafa KOÇ



Mustafa KOÇ
Eğitimci

TOROSLARIN TÜRKÇESİ **Toroslardan Derleme Sözler**

ISBN 978-625-7676-46-5
DOI 10.14527/9786257676465

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Aralık 2021, Ankara

Yayın-Proje: Nisanur Uzunlu
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi
Arka Kapak Fotoğraf: Mustafa Gümüş

Baskı: Vadi Grup Basım AŞ
Saray Mah. 126. Cad. No: 20/A
Kazan/ANKARA
Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 49180

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Hayatımızın ilk deneyimlerini kazandığımız coğrafyanın ilerdeki yıllar için üzerimizde çok önemli etkisi var. Bir kere anadilimizle ilgili temel kazanımlarımızı, yaşadığımız dünya ile ilgili ilk algılarımızı burada ediniriz. Kişisel hayat çizgimizi belirleyen davranış ve düşünceler de işte doğduğumuz toprakların izini taşır.

İlk çocukluğum Torosların yamacında, gözlere ve gönüllere uzak kalmış bir köyde geçti. Batı Akdeniz Toroslarında Antalya, Manavgat, Ahmetler Köyü. Her çocuk gibi benim için de çocukluğumun geçtiği yerler anayurdum sayılır.

1500’lü yıllarda Kanuni Sultan Süleyman’ın bir yayla tahsis ettiği Ahmetler’in en az altı yüz yıllık bilinen bir geçmişi var. Kona göçe, Torosların güney yamaçlarında, Güğlen Dağı eteklerinde kurulmuş. Şimdi Akdeniz’e biraz yukarılardan bakan “deniz manzaralı” bir orman köyü Ahmetler.

Bütün Toroslar ise yüzlerce yıl önce Güney Türkistan’ın Horasan bölgesinden göçüp gelen Yörük Türkmen boylarının Anadolu’daki öncülerinin ikinci anayurdu. İşte Ahmetler, Horasan Türkmenlerinden; biri “asaleti”, biri “adaleti”, biri de “cesareti” temsil eden Ahmet adlı üç çobanın kurduğu bir yerleşim yeri. Bir bakıma bizler; yani bütün Toroslar, Mevlana’nın, Hacı Bektaş Veli’nin ve Yunus Emre’nin akrabaları sayılırız.

Zor koşullarda atıldığım eğitim serüveninden sonra yaşadıkça gördüm ki Ahmetler, yaşadığımız geniş coğrafyada bütün Toroslar için sadece bir örnek. Ama giderek kaybolmaya yüz tutmuş bazı kültür değerlerini yaşatmak için adeta direnen, özünü yitirmeyen insanları temsil eden özgün bir örnek. Niğde’den Denizli’ye, Konya’dan Afyon’a, Mersin’den, Isparta’ya ve Muğla’ya kadar olduğu gibi bütün Toroslarda bu ülkenin öz değerleri yaşıyor ve bu toprağın değerlerine bağlılık sürüp geliyor.

Torosların özgün bir temsilcisi sayılan doğduğum topraklarda yaşayan insanlar, bütün Toroslar gibi bozulmamış arı bir Türkçe konuşuyor. Bana da çocukluğumdan miras kalan bu dil, tıpkı bütün

Toroslarda olduğu gibi bugüne kadar yaşamış. Dilimiz, bu yörelerde biraz da etkileşime uzak kalmakla özgünlüğünü korumaya çalışmış.

Okudukça, yazdıkça gördüm ki ana kucağında öğrendiğimiz bazı sözler, okuduğumuz kitaplarda olmasa da çok geniş bir kırsalda yaygın olarak konuşuluyor. Özellikle yazı dilinde pek kullanılmayan, ancak halk ağzında yaşamaya devam eden bu söz varlığının çok değerli olduğuna kuşku yok. Teknolojik değişim ve etkileşimin artmasıyla, köklerimizden mirası olan bu sözlerin korunması gerektiğine inanıyorum.

Toroslar, Zengin Bir Çiçek Tarlası

Diyebilirim ki çocukluğumdan beri bu yerel zenginliğe ilgi duydum. Bugüne kadar Toroslarda yaşayan sözleri bulup açığa çıkarmayı, bir bahçeden çiçek toplamaya benzetiyorum. İşte bu çiçekleri, henüz 18 yaşında genç bir öğretmenken kendi çevremde toplamaya başlamıştım.

Burada yayımlanan sözlerin büyük çoğunluğu; yakın çevremde, Akseki yaylalarında ve dolaştığım yörelerde bire bir duyduğum, bazı yerel yazılı kaynaklarda rastladığım, teker teker kayda aldığım sözlerdir. Sonradan bu çabalarımın başka arkadaşlarımdan da katkısı oldu. Zaman içinde birçok gönüllü kişi kendi çevresinden, yaşlılardan derlemeler yaptı. Bunların hepsi buraya alınmasa da kitaptaki her söz, çiçek toprak gibi seçilerek birer birer biriktirildi.

Teşekkürler

Öğretmen Ali Varol'a derlediği bazı sözcükler ve uyarıları için teşekkür ediyorum. Ali Varol ayrıca, yazdığı roman ve öykülerde birçok sözü halkın ağzındaki şekliyle gün ışığına çıkardı. O, pek çok sözcüğün yerel söylenişlerini kitaplarında ve web sitesindeki yazılarında kullandı.

İnşaat Mühendisi İbrahim Koç'un bu sözlüğün hazırlanması için çok büyük ısrarı ve teşviği oldu.

Sözlüğün hazırlanmasına sonradan destek veren sosyolog Ali Koç ise ne yazık ki bu kitabı göremedi, onu birkaç yıl önce kaybet-tik. Vefat etmeden önce eşi Hanife Koç’la birlikte Almanya’dan bu çalışmaya katılarak belleklerinde kalan birçok derleme sözcük gön-derdiler.

Mehmet Kocaakça, Mehmet Güngör ve İbrahim Arslan, ilk kez köyün internet sitesinde yazmaya başlayarak kendi yaşamlarında da bir devrim yaptılar. Böylece hem yaşayan dili temsil ettiler hem de şaşırtıcı ve yaratıcı insan hikayelerini aktarırken yazılarında birçok yeni sözcük kullandılar.

Türk Dili Edebiyatı öğretmeni Hüseyin Koç, son kontrollerde görev alarak destek verdi.

İngilizce öğretmeni Huriye Demir (Hearn), bu çalışmayı ta-mamlamak için beni hep yüreklendirdi ve daima yanımda oldu.

Ahmetlerli öğretmenler; Hasan Varol, Sebahat (Koç) Kocaakça, Hacer (Koç) Yılmaz, Mali Müşavir Mehmet Arslan, köy sakinlerin-den Hatice (Zor) Kocaakça ile Hanife (Koç) Varol, az ya da çok yeni sözlerle gönüllüler arasına katıldılar.

Yine diğer öğretmenlerden Yusuf Varol, Yılmaz Vural, Hasan Özer ve Bayram Topkara ile Endüstri Mühendisi Hüseyin Savaş Koç, sonradan bu heyecana ortak olarak yerel sözcükler önerdiler.

Bu kitabın yayımlanması ve akademik bir değer kazanması için Akdeniz Üniversitesi Coğrafya Bölümünden dostum, Dr. Halil Ha-dimli de yol ve yöntem konusunda önemli katkı yaptı.

Bütün arkadaşlarıma bu gönüllü destekleri için teker teker te-şekkür ediyorum.

Son olarak buradaki sözlerin çoğunu belleğime kazıyan ve daima rahmetle andığım ilk anadili öğretmenlerim annem Raziye (Güzel) Koç’la babam İbrahim Koç’a da sonsuz şükranlarımı sunu-yorum.

Bu çalışmada, eksikler ve düzeltilecek yerler mutlaka olacaktır. Ayrıca zamanın değirmeninde unutulmuş birçok söz olduğu gibi henüz derleyemediğimiz, hatırlanamayan sözler kaldığını da biliyorum. Kısaca toplayamadığımız ya da unutulmuş giden daha yüzlerce çiçek bulunduğunu düşünüyorum.

Bu konuya ilgi duyan bütün Torosların çocuklarının uyarı, öneri, eleştiri ve desteklerini, yaşadıkça beklemeye devam edeceğim. Bu kitabın, Toroslarda yaşayıp bu sözlere alışık olan herkesin, öğretmenlerin, her anadil severin kitaplığında bulunmasını arzuluyorum.

Böylece herkes buradaki örneklerle bakarak hatırladığı, yakaladığı her yerel özgün sözü, kitabın sonundaki boş sayfalara not etmeye devam edecek. Zaten buradaki sözlerin hepsi bu yöntemle ve uzun yıllar içinde birer birer derlendi.

Torosların çiçeklerini hep birlikte toplamaya devam edelim.

Türk diline ilgi gösteren herkese, ana dili tadında sevgiler sunuyorum. /Antalya, 2021

Mustafa Koç

Eğitimci

İletişim:

mustafakoc@hotmail.com

www.ahmetlerkoyu.com

www.mkoc.net

Mustafa KOÇ

1946, Antalya, Manavgat Ahmetler doğumluyum. İlkokulu orada okudum. İlk çocukluğum Ahmetler’de ve Toroslardaki yaylalarda geçti. Aksu Öğretmen Okulunu ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji (Eğitim) bölümünü bitirdim. Çeşitli okullarda öğretmen, Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Müdür ve Eğitim Uzmanı olarak çalıştım. Burdur’da İlköğretim Müfettişiyken kendi isteğimle görevimden ayrılarak Antalya Güneş Dershanelerini kurdum. Bu dönemde 35 yıl Rehber Öğretmenlik ve yan dalım olan Türkçe Öğretmenliği yaptım.

1990’larda yazdığım “Dersimiz Türkçe” kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından yardımcı ders kitabı olarak onaylandı. 2015’te dershaneler kapatılınca Antalya Güneş Kolejini, daha sonra da “Mustafa Koç MK Akademi” kurs merkezini açtım.

Doğduğum topraklara olan ilgimi hiç kaybetmedim. 1965 yılında Ahmetler’de öğretmenlik yaparken Türk Dil Kurumu Derleme Kolu üyesi olarak çalıştım. Bu kitap, işte o yıllarda başlayan yerel sözcük derleme çalışmalarının devamıdır./ 02.02.2021

“İnanıyoruz ki ilerleme ve değişim, bozulma ve kendi değerlerinize yabancılaşma demek değildir; olmamalıdır da... Ayrıca kendi kültürüne yabancı kalarak evrensel kültürü anlamak da mümkün değil. Üstelik Anadolu gibi bir toprak üzerinde; tarihten süzülüp gelen, uzun bir geçmişe sahip büyük bir halkın mirasını yüklenmişiz. Gurur duyacağımız çok renkli bir kültür mozayığımız var. Böyle bir ülkede yaşadığımızın bilincinde olursak dilimize ve kültürel zenginliklerimize sahip çıkmak, bu toprağın aydını için kutsal bir görev olmalı.”

Kitaptan Alıntı

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Mustafa KOÇ	vii
Giriş.....	1

Bu Sözlük Düzenlenirken Uygulanan Yöntemler	4
Neden Torosların Türkçesi?	7
Karşılaştırmalı Örnekler.....	11

1. BÖLÜM: TOROSLARIN TÜRKÇESİ.....	17
2. BÖLÜM: Toroslardan Gelen, Günlük Dildeki Bazı	
Özgün Sözcükler	139
3. BÖLÜM: Toroslardan Yansıma, İkileme ve Pekiştirmeler	197
A. Toroslardan Yansıma Sözler	198
B. Toroslardan İkilemeler	201
C. Toroslardan Pekiştirme Sözleri	204
D. Söylenişleri Değişen Bazı Sözcükler	205

EKLER

EK - 1: 1965'te Derlenip Türk Dili Derleme Dergilerinde	
Yayımlanan Bazı Sözcükler	210
EK - 2 : Toroslardan Dualar ve Toroslardan İlençler	212
EK - 3 : Bir Dil Öyküsü: Köydeki Osmanlıca	217

Son Söz: Türkçe Sevgisi	221
Kaynakça	223

GİRİŞ

Günlük kullanılan konuşma dili daima bire bir etkileşime açıktır. Belki de biraz korumasızdır. Bu nedenle eski ve köklü bir dil olmasına karşın Türkçe; çeşitli nedenlerle başka dillerin doğrudan etkisi altında kalmış, yabancı kökenli binlerce sözcük günlük dilde yer edinmiş.

Buna karşın Toroslarda yaşayan halkın ağızındaki yüzlerce özgün sözcük, deyim ve söz, uzun süre bu etkileşimin uzağında kaldığı için olmalı, korunarak bugüne kadar yaşamış. Bu kitap için örneklem alınan Manavgat Ahmetler'in yakın çevresinden ve diğer yörelerden derlenen sözlere bakınca asıl Türkçenin Toroslardan beslendiği anlaşılabilir. Özellikle TDK Derleme Sözlüklerindeki şaşırtıcı benzerlikler bu Toros vurgusunu açıkça ortaya çıkarıyor. (*Harita-1*)

Kuşkusuz, bir dili yaratan da yaşatan da o dilin halkıdır. Bir dil varsa onun yaratıcısı olan bir de halkı vardır. Zaten Türkçenin ana kaynağı, halk ağızında yaşayan sözler değil midir? Bugün birçoğu unutulmuş, bazıları pek az kullanılan, bazıları da pek bilinmeyen sözcükler yönünden Toros yörelerinin çok zengin bir kaynak olduğu anlaşılıyor.

Bu çalışma sırasında bütün Toroslardaki Türkmen boylarının yaşadığı yerlerin önemli dilsel benzerlik taşıdığı görüldü. Yakından tanıdığımız Akseki, Serik, Gündoğmuş yaylalarındaki Türkçe ile yazılı kaynaklardan karşılaştırılan Niğde Bor'dan Konya'ya; Silifke'den Alanya'ya; Manavgat'tan Afyon Sultandağı'na ve Isparta, Burdur, Denizli'den Muğla'ya, hatta Aydın'a kadar uzanan coğrafyadaki dil aynı kaynaktan besleniyor. TDK kaynakları, bu düşüncüyü kanıtlayan örneklerle dolu. Akdeniz'e paralel uzanan yörelerdeki sözcüklerin akrabalığı bu düşüncüyü desteklemektedir. (*bkz. Karşılaştırmalı Örnekler*)

Bu çalışma hiç değilse bazı sözleri kayda geçirerek Türk diline küçük de olsa bir katkı yapacaktır. Dil ve kültür hayatımızın her yanını yabancı sözcükler sarmışken; kentlerin caddeleri, sokakları, sinemalar, televizyon ekranları ve bütün medya adeta kültürel yönden işgal edilmişken ve herkes daha iyi Türkçe öğrenme yerine daha iyi İngilizce öğrenmeye özenirken, bir yandan da milleti olmayan bir uydurma dile, Osmanlıcaya övgüler düzenlenirken bu çağda Türkçeyle ilgilenmek de nereden çıktı diye düşünenler olabilir. Olsun!

Torosların yüzlerce yıllık sakinleri; her ne kadar kırsal alt kültürlerini inatla koruyor olsa da çağdaşlaşmayı önemseyen, bilime ve teknolojiye inanan; yeniliklere, değişime ve gelişmeye açık insanlardır. Onlar Cumhuriyetin değerlerine sonuna kadar bağlıdır.

İnanıyoruz ki ilerleme ve değişim, bozulma ve kendi değerlerinize yabancılaşma demek değildir; olmamalıdır da... Ayrıca kendi kültürüne yabancı kalarak evrensel kültürü anlamak da mümkün değil. Üstelik Anadolu gibi bir toprak üzerinde, tarihten süzülüp gelen, uzun bir geçmişe sahip büyük bir halkın mirasını yüklenmişiz. Gurur duyacağımız çok renkli bir kültür mozaiğimiz var. Böyle bir ülkede yaşadığımızın bilincinde olursak dilimize ve kültürel zenginliklerimize sahip çıkmak, bu toprağın aydını için kutsal bir görev olmalı.

Bu nedenlerle tarihten süzülüp gelen, zengin bir geçmişe sahip büyük bir halkın mirasını yüklenmiş olan bu toprağın aydını için halkın diline ve kültürel değerlerine sahip çıkmak kutsal bir görev sayılmalı.

Türkçemiz, Kültürümüzün Bekçisi

Çağımızda savaşlar artık silahlarla yapılmıyor. Günümüz dünyasında medyanın ve teknolojinin gücüyle çok açık ama amansız bir kültür savaşı var. Bu savaşta yenilmemek için değerlerimizi yitirmemek her yurttaşın sorumluluk yüküyor. Çünkü sermaye gücüyle

desteklenen egemen kültür, zaten sizin değerlerinizi yutmaya hazır, pusuda beklemekte.

İyi eğitilmemiş, belki kandırılmış ya da yabancı kültürün dayanılmaz çekiciliğiyle bilinçli olarak yönlendirilmiş yığınlar; kendi özüne yabancılaşabilir, kaybettiği değerlerin farkına bile varamayabilir. Buna karşın cumhuriyetin okullarında doğru eğitim verilir, insanlarımız kendi kültürlerini doğru öğrenirlerse yakın bir geçmişe ait bir yabancı kültür, binlerce yıllara uzanan Türk dilini ve kültürünü yok edemez. Ancak böyle bir tehdidin varlığını da göz ardı edemeyiz.

Günümüzde Türk dilinin, doğu ile batının kültürel ve emperyal baskısı, tehdidi altında olduğu biliniyor. Bu inançla Türkçemizin ana kaynağındaki sözleri unutulmaktan kurtarmanın uzun erimde ulusal bir görev olduğu düşünülebilir.

Bu kitap, sadece bu amaca küçük de olsa bir katkı yapabilmek amacıyla yaklaşık elli yılda hazırlandı. Temelini ailelerimizden aldığımız ve doğduğumuz topraklardan belleğimize kazınan sözlerle başlayan bu çalışma, daha geniş bir coğrafyaya ait dil değerleriyle de karşılaştırılarak tamamlandı. Bu derlemenin bir tek Türkçe sözün bile unutulmasını önlemeye katkısı olursa bu topluma ve bu topraklara olan borcumuz az da olsa ödenmiş sayılacak.

